

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

ΤΟΜΟΣ ΚΖ΄.

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.— Αἱ συνδρομαὶ ἀρχοῦνται ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι: ἑτήσιαι.—Γραφεῖον Διευθ. Ὁδ. Παρθενάγωγείου 14.

8 Ἰανουαρίου 1889.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΡΤΙ ΔΗΞΑΣΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

Ἀπέφυγον ἐπὶ τῆς διμήνου διαρκείας τῆς ἐκθέσεως νὰ ἐκφράσω δημοσίᾳ οἰανδήποτε γνώμην περὶ αὐτῆς, διότι ἂν ὡς πρὸς τινὰ αὕτη δὲν ἦτον εὖνους ἐνίστε, δὲν ἤθελον τὸ κατ' ἐμὲ διὰ μεμψιμοιριῶν νὰ ἐλαττώσω τὴν ἀγαθὴν ἐντύπωσιν ἣν ἐπεθύμουν ν' ἀποτελέσῃ ἐπὶ τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν.

Ἄλλ' ἤδη ἀφ' οὗ ἔληξεν, ὅπως δῆποτε ἐκτιμηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀλλοδαπῶν, καὶ ἐμείναμεν καθ' ἡμᾶς αὐτοί, νομίζω ὅτι δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν ἀπροκαλύπτως πᾶς ὁ βουλόμενος νὰ ἐκθέσωμεν τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις, διότι δι' αὐτῶν, καθ' ὅσον ἤθελον κριθῆ ὀρθαί, ἀναγνωρίζονται μὲν καὶ ἐπιδοκιμάζονται τὰ καλῶς ἔχοντα, τῶν δ' ἄλλως ἔχόντων δύναται νὰ ἐπιδιαχθῆ ἢ διόρθωσις.

Καὶ πρῶτον μὲν δικαιοτάτα, φρονοῦμεν πρέπει ν' ἀναγνωρισθῆ ἡ φιλότιμος ἐπιμέλεια καὶ φιλοπονία τινῶν τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἧτις προΐστατο τῆς ἐκθέσεως, ἰδίως τοῦ Κ. Π. Πάλλη, ὅστις μετ' ἀτρυτῶν κόπων τὰ πάντα ἐβύβημισε καὶ διέταξεν ὅσον ὁ τόπος καὶ αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον ἄριστα, καὶ εἰς ἃν κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται καὶ ἡ ἐν γένει εὐμενὴς κρίσις τῶν ξένων.

Ἄλλὰ καὶ ἕκαστος ὅστις μετὰ τινος προσοχῆς περιῆλθε τὴν ἐκθεσιν, θέλει, νομίζομεν, ὁμολογήσει ὅτι ἐν πολλοῖς παρεῖχεν ἀποδείξεις εὐχαρίστων ὑλικῶν τῆς Ἑλλάδος προόδων.

Καὶ ἡ μὲν συλλογὴ τῶν ἀντοφυῶν ὀρυκτῶν προϊόντων μαρτυρεῖ ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν στερεῖται τοῦ πλοῦτου αὐτῶν. Ἄλλ' Ἡφαιστειογεννῆς ὡς ἐστὶ τὸ πλεῖστον ἡ γῆ αὐτῆς, ἐδύνατο, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, πολὺ ἀφθονώτερα καὶ πλουσιώτερα αὐτῶν δείγματα νὰ παρέξῃ, εἴτε ὕλας μεταλλικὰς, εἴτε λίθους πολλῆς ἀξίας διὰ τὰ γλυπτικὰ ἔργα καὶ τ' ἀρχιτεκτονικὰ. Ἡ ὑλοπλαστικὴ ὅμως καὶ ἡ μεταλλουργία παρέσχον δείγματα οὐ μικρᾶς τεχνικῆς προόδου, καὶ μά-

λιστα αἱ μηχαναὶ καὶ τὰ λοιπὰ προϊόντα τῶν σιδηρουργείων τοῦ Πειραιῶς.

Ἡ ξυλουργία καὶ ἡ ἐπιπλοποιία παρέσχον ἐπίσης τινὰ σπάνια μὲν, ἀλλ' ἀξιόλογα δείγματα τῆς προόδου αὐτῶν.

Ἀξιόλογος ἀποδείκνυται ἡ ἀνάπτυξις τῆς τέχνης τῆς περὶ τὰ ὑφάσματα. Τοῦτο δὲ λέγω οὐδαμῶς ἀφορῶν πρὸς τὰ ἐξαιρέτα φιλοτεχνήματα, κεντήματα ἢ ἄλλα, ἐπιτηδαιοτάτων τινῶν κυριῶν, ἢ πρὸς τὰ ἔργα τῶν μαθητριῶν τῶν κοινῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἅτινα εἰσὶ πάντῃ ξένα εἰς ἐθνικὴν βιομηχανικὴν ἐκθεσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἐξόχου ποιότητος προϊόντα τῶν ὑφαντουργείων τοῦ Πειραιῶς, τῶν Κυκλάδων, εὐτυχῶς καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ ἄλλων μερῶν, τ' ἀπαρτίζοντα ἐθνικὴν βιομηχανίαν. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπάγονται καὶ τὰ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις καταργαζόμενα χρυσὰ κεντήματα.

Πολλὰ δερμάτινα ἔργα εἰσὶν ἄξια προσοχῆς, ὡς τὰ τῶν ὑποδηματοποιῶν, διὰ τὴν ἐντέλειαν αὐτῶν, τὰ χειρόκτια, διότι πλείστη ὑπάρχει αὐτῶν ἡ ζήτησις. Ἄλλὰ λυπηρὸν ὅτι ταῦτα δὲν δύναται νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀπαιτουμένην ἐντέλειαν, ἐκτὸς ἂν τὸ δέρμα εἰσαχθῆ ἔξωθεν δι' οὐ μικρᾶς δαπάνης, διότι ἡ βυρσοδεψία ἐστὶν ἐτι ἀτελής ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ τῶν κηρίων δὲ καὶ τῶν σαπῶνων, μάλιστα τῶν εὐωδῶν καὶ λεπτῶν, ἡ κατασκευὴ δύναται νὰ καταριθμηθῆ μετὰ τῶν βιομηχανικῶν τῆς χώρας προόδων ὁμοίως δὲ καὶ ἡ οἰνοποιία, παλλαχοῦ, εἰ καὶ οὐχὶ πανταχοῦ, σπουδαιότατα βελτιωθεῖσα, ὥστε ὁ ἐλληνικὸς οἶνος, τοῦλάχιστον ὁ ἕκ τινων ἐργοστασίων ἐξερχόμενος, ν' ἀποβῆ ἐν τῇ ξένη παλλαχοῦ ἐπιζήτητος.

Τὰ ἔργα τῆς καλλιτεχνίας παρέλκουσιν ἐν τῇ ἐκθέσει. Ἐκθεσις καλλιτεχνικὴ ἐστὶν ὅλως διάφορος τῆς βιομηχανικῆς ἐκθέσεως. Ἄλλος ὁ σκοπός, ἄλλος ὁ χαρακτήρ, ἄλλη ἡ τάσις τῆς μὲν καὶ ἄλλη τῆς δέ· ἄλλοι οἱ εἰς ταύτην καὶ ἄλλοι οἱ εἰς ἐκείνην ἐνδιαφερόμενοι. Ἄλλ' ἔστω, μὴ περὶ ταῦτα μικρολογῶμεν. Εἰς δύο δωμάτια, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μονοτονίας, μεταξύ τοῦ οἴνου τοῦ τυροῦ καὶ τῶν ὑφασμάτων, ὑπῆρχον καὶ

τινες εικόνες και τινα ἀγάλματα. Οὐδείς φθόνος. Ἄλλὰ δυστυχῶς, μεταξύ τῶν πρώτων κυρίως, πολλὰ ὑπῆρχον ἔργα καὶ μαθητῶν καὶ ἀρχαρίων ἐρασιτεχνῶν, εἰς ἐξετάσεις σχολείων μάλλον παρά εἰς ἐθνικὴν ἀνήκοντα ἔκθεσιν. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τούτου, δὲν εἶδομεν ἄνευ συγκινήσεως, εἰς ταῦτο συνηγμένα ἔστω καὶ εἰς ἐλάχιστον χώρον, καὶ ὡς ἐν παραρτήματι τῶν ὑφασμάτων καὶ τῶν ἐδωθίμων, ζωγραφικὰ ἀριστοτεχνήματα ὡς τὰ τοῦ Ἰακωβίδου, τοῦ Γύζη, Βολονάκη, Γιαλλινᾶ, Ξυδιᾶ, Ἀντωνιάδου, Λαμβάκη, Ρίζου, Ράλλη καὶ ἄλλων, καὶ ἔτι μάλλον προϊόντα τῆς γλυπτικῆς, ὡς τὰ τοῦ Βιτσάρη, τὰ μυθολογικὰ τοῦ Βρούτου, τὸν ἐξαιρετικὸν ἀνδριάντα τοῦ Γλάδστονος ὑπὸ τοῦ ἐν Σύρῳ Βιτάλη, τὰ παντὸς ἐπαίνου ἄξια ἔργα τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας Μπονάνου, ἐν οἷς πρώτην κατέχει θέσιν ὁ Ἕλλην ἀγωνιστὴς αὐτοῦ, ἔργου ἄξιον ἀπογόνου τῶν ἀρχαίων ἀριστοτεχνῶν, πολλῶν τῶν καλλιτεχνημάτων ἐκείνων μὴ ἐλαττούμενον διὰ τε τὴν ἀνατομικὴν ἀκρίβειαν καὶ διὰ τὴν ἐκφρασὴν τῆς ὅλης διαθέσεως, οὐ ὅμως νομίζω ὅτι τὴν ἀξίαν θὰ ἠῤῥαζαν ἰδανικώτερος χαρακτήρ τοῦ προσώπου. Λέγω δὲ μείζονα τὴν ἐκ τῶν γλυπτικῶν ἐκθεμάτων ἐντύπωσιν, οὐχὶ ὡς ἦν τῶν ἐκτιμῶν τὴν τέχνην τοῦ Ἀπελλοῦ τῆς τοῦ Πραξιτέλου, ἀλλὰ διότι εἰς ἡν, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἐντελῆ ἐγκατάλειψιν φθίνει παρ' ἡμῖν ἢ τέχνην εἰσέτι, ὡς κατόρθωμα καὶ θαῦμα πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὅτι εὐρίσκονται καλλιτέχνη ἀποροὶ καὶ ἀνυποστήρικτοι, εἰς τὸν δαπανηρότατον αὐτῆς κλάδον ἐπιδοθέντες, ἀγάλματα παραγαγόντες μετ' ἐπιτυχίας ἧτις ἀποδεικνύει ἐπιζῶντα ἐν αὐτοῖς τὸν σπινθῆρα τῆς προπατορικῆς εὐφυΐας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπέβαλεν εἰς θυσίας ἐντελῶς δυσαναλόγους πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Πλὴν τῶν ἀνακτόρων, ἐκ προνοίας προμηθευθέντων πολλὰς εἰκόνας ἑλληνικὰς, σπανιώτατοι μεταξύ τῶν παρ' ἡμῖν εὐπόρων εἰσὶν οἱ μεριμνήσαντες νὰ κοσμήσωσι τὰς αἰθούσας τῶν δι' εἰκόνων Ἑλληνικῶν, καὶ τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ ἢ προσφορὰ τῶν αἰθουσῶν τοῦ πρὸς ἄμισθον ἔκθεσιν ἑλληνικῶν εἰκόνων ἐγένετο ψυχρῶς δεκτὴ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν καλλιτεχνῶν, ἴσως διότι ἐπέκειτο ἢ ἐθνικὴ ἔκθεσις. Ἰδόμεν ἤδη, ἀφ' οὗ ἐτελείωσεν. Ὡς δὲ πρὸς τὴν γλυπτικὴν, εἶχον ἄλλοτε, καὶ ἐπανειλημμένως, δημοσιεῦσαι τὴν γνώμην τῆς ἐμφυχώσεως αὐτῆς διὰ διαγωνισμῶν ἐπὶ δέκα συνεχῆ ἔτη πρὸς κατασκευὴν τῶν ἐννέα Μουσῶν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, δι' ὧν νὰ κοσμηθῇ ὁ πρὸ τῶν ἀνακτόρων πορτοκαλεῶν καὶ ἔχω ἰσχυροὺς λόγους ἵνα πιστεύσω ὅτι τὴν συγκριτικῶς οὐχὶ μεγάλην ταύτην δαπάνην, ἂν δὲν ἠδύνατο ἢ κυβέρνησις, θ' ἀνελάμβανεν εἰς ἐκ τῶν εὐγενῶς φιλοτίμων πα-

τριωτῶν, ἄνευ τῆς δι' ἐμὲ ἀκατανοήτου, καί, ὡς ἐγὼ σκέπτομαι, ἄς μοὶ συγχωρηθῇ νὰ προσθέσω, ἀσυγχωρήτου παραμελήσεως τοῦ ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν κεντρικώτατον καὶ τὴν μάλλον πολυφοιτητικὸν, χώρον τῆς πόλεως ἡμῶν ἢ παρ' αὐτῶ εὐρεθεῖσα, αὐτῶ ἀνήκουσα, νῦν δ' εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μουσείου που παρεβρίμμενη πολύτιμος στήλη, ἢ φέρουσα μεγάλους γράμμασι ΗΡΟΣ (ἄριον) ΚΗΠΟΥ ΜΟΥΣΩΝ, μνημεῖον τοπογραφικῶς σπουδαιότατον, καὶ ὃ, ἀποδίδον εἰς τὸν κῆπον ἐκεῖνον τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἐπωνυμίαν, θὰ ἐδικαιολόγει καὶ τὴν πατριωτικὴν θυσίαν, τὴν μέλλουσαν νὰ συντελέσῃ καὶ εἰς ἐξαιρετικὸν τῆς πόλεως ἐξωραϊσμόν, καὶ εἰς τῆς τέχνης ὑποστήριξιν καὶ ἐμφύχουσιν.

Καὶ αὐταὶ μὲν αἱ εὐάρεστοι ἐντυπώσεις ἄς ἐκ τῆς ἐκθέσεως ἀπεκόμισα. Ἦδη δέ, στρέφων τὸ φύλλον, καθῆκον θεωρῶ νὰ εἶπω καὶ εἴτι ἐκλαμβάνω ὡς ἐπιλήψιμον ἢ ἀπρόσφορον. Διότι αἱ ἐπι κρίσεις, ἂν μὲν ἀνάξιοι προσοχῆς, μικρὸν βλάπτουσιν, ἂν δὲ τὸν κεντρικόν, δύνανται νὰ συντελῶσιν εἰς τῶν κακῶς κειμένων τὴν ἐπανόρθωσιν.

Α. Ἄλλὰ τὸ πρῶτον ὃ νομίζω ὅτι καὶ δίκαιον καθῆκον ἔχω νὰ ψεῖω, δυστυχῶς ἐπανόρθωσιν δὲν ἐπιδέχεται καὶ τοῦτο ἐστὶν αὐτὸ τὸ κατὰστημα, ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, κατ' ἐμὲ κατώτερον πάσης κρίσεως.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐστὶν ὅλως ἄλλο τῆς ιδέας ἣν εἶχε συλλάβει, ἢ κὰν υἰοθετήσῃ ὁ μέγας δωρητής. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδαμῶς ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅτι πᾶν ὅ,τι γράφω καὶ ἀναγινώσκειται, ἢ ὅτι ἀνγνωσθὲν ἔλκει τὴν προσοχὴν καὶ χαράττεται εἰς τὴν μνήμην, ἀφ' ἐτέρου ὅμως πρὸςθεύω ὅτι πᾶν ὅ,τι θεωρεῖ τις ὡς ἀλήθειαν χρήσιμον ὀφείλει παντὶ σθένει νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ, θὰ ἐπαναλάβω καὶ ἐνταῦθα ὅτι ὁ μακαρίτης Εὐαγγέλης Ζάππας εἶχε δεχθῆ μετ' ἐνθουσιώδους προθυμίας τὸ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Βουλανζέρου διαγραφέν σχέδιον, ἔχον σχῆμα ἀμφιθεάτρου, καθ' ὃ ὅ ἐν τῷ κέντρῳ ἰστάμενος ἐβλεπε διὰ μιᾶς πάσας τὰς ἀκτῖνας αἰτίνες ἦσαν αἱ στοαὶ τῆς ἐκθέσεως, καὶ ὁμοῦ πολλὰ τμήματα τῆς περιφερείας, πανταχόθεν προσιτῆς διὰ τῶν ἀκτῖνων. Τὰ μεταξύ δὲ τῶν ἀκτῖνων διαστήματα ἦσαν ὑπαίθρα κηπάριαι δι' ἐκθέσεις φωτῶν, ζώων, γεωργικῶν ἐργαλείων. Προκειμένης δὲ μεταγενεστέρως ἐπεκτάσεως τοῦ οικοδομήματος, ἤρκει ν' ἀχθῆ δευτέρα περιφέρεια μετὰ τὴν πρώτην, τρίτη μετὰ τὴν δευτέραν, καὶ οὕτω καθεξῆς, παρατεινομένων τῶν ἀκτῖνων, καὶ ἄλλων παρεντιθεμένων, ἀπαραλλάκτως ὡς εἰς τ' ἀρχαῖα θέατρα.

Ἐν ἑκατομμύριον δραχμῶν ἦν τῆς οικοδομῆς τοῦ τοιοῦτου καταστήματος ὁ προϋπολογισμός, καὶ ὁ Εὐαγγέλης Ζάππας ἄνευ δισταγμοῦ τὸν ἐδέχθη, ἐφ' ἐνὶ μόνῳ ὄρφ, τῆς ἀποφυγῆς μα-

ταίων καὶ δαπανηρῶν κοσμημάτων καὶ τοῦ περιορισμοῦ εἰς μόνον τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν χρήσιμα.

Περὶ τούτων ὁμιλῶ οὕτω θετικῶς, καὶ νομίζω ὅτι καθήκον πρὸς τὸν μέγαν συμπατριώτην ἔχω νὰ ὁμιλήσω, διότι πρὸς οὐδένα ἄλλον ἢ πρὸς ἐμὲ ἔγραψε, καὶ παρ' ἐμοῦ προσεδόκα τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐθνωφελῶν ἐντολῶν του. Τὰς ἐπιστολάς του ἔκτοτε, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1857 ἢ 58, παρέδωκα πάσας ἑμοῦ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν, ἐνθα ἐλπίζω ὅτι φυλάττονται, δὲν παρερρίφθησαν, καὶ ἂν ἀναζητηθῶσι θὰ εὐρεθῶσιν.

Ἐκτοτε ἀγνοῶ εἰς τίνος χεῖρας ἐδόθη ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σπουδαίου ἔργου· ἡξεύρω δὲ μόνον ὅτι οὕτω παρενοήθη, ὥστε τὸ οἰκοδομηθὲν σχέδιον ἀπέβη ἡ γελοιογραφία τοῦ κατ' ἀρχὰς δοθέντος, οὐδόλως ἀνατασκορινόμενον οὐδ' εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ δωρητοῦ, οὐδ' εἰς τὸν σκοπὸν ὃν εἶχε νὰ ὑπηρετήσῃ. Ἦκουσα λεγόμενον ὅτι συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ· ἀλλ' ὁ Ζάππας, ὡς γνωστόν, δὲν ἦτον ἄνθρωπος γραμμάτων, καὶ, κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα ἡμέρας τοῦ βίου του, εἰς ἣν διετέλει κατὰστασιν, δὲν ἠδύνατο εὐκρινῶς νὰ περιγράψῃ διὰ τοῦ καλάμου ὅ,τι ἤθελε καὶ εἶχεν ἐν τῇ διανοίᾳ· οἱ δ' ἀναδεχθέντες τὴν εὐθύνην νὰ δαπανήσωσι τὴν περιουσίαν του, ὡφείλον ὡς σχόλια τῶν δυσκαταλήπτων μερῶν τῆς διαθήκης νὰ ζητήσωσι τὰς ἐπιστολάς ἐκείνας, ἢ, ἂν δὲν τὰς εὕρισκον ἢ δὲν ἡξεύρων τι περὶ αὐτῶν, νὰ ἐρωτήσωσι τοὺς εἰδήμονας περὶ τῆς ὑποθέσεως, φερ' εἰπεῖν, ἅς τὸ εἰπῶ, ἐμὲ αὐτόν, ὅστις οὐδεὶς ἠγνοεῖ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς εἰς ἄμμεσον συνεννόησιν διετέλουν μετὰ τοῦ δωρητοῦ περὶ τῆς δωρεᾶς του.

Τούτου μὴ γενομένου, τί ἦν τὸ ἀποτέλεσμα; Ὁ προσὼν εἰς τὸ οἰκοδόμημα ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ὀγκώδεις καὶ μεγίστους κορινθιακοὺς κίονας, στενεύοντας καὶ δυσχεραίνοντας τὴν εἴσοδον εἰς τὸ πλῆθος ὃ ὑποτίθεται ὅτι θέλει συρῆει, καὶ ἀθετοῦντας τὴν πρώτην ῥητὴν ἐντολήν τοῦ δωρητοῦ, τὴν δαπανηρὰ κοσμημάτων ἀποκλείουσιν. Εἶτα τρεῖς πύλαι φέρουσιν εἰς εὐρὺ τετραγώνον πρόδρομον, ἔχοντα ἀνὰ δύο μεγάλους μαρμαρίνους κίονας εἰς ἐκάστην τῶν πλευρῶν του, καὶ εἰς οὐδὲν χρησιμεύοντα. Ἐκείθεν διὰ δύο μεγάλων κιόνων εἰσέρχεται τις εἰς μέγαν περιστυλον ὑπαίθριον χώρον, πᾶν τὸ κέντρον τῆς οἰκοδομῆς κατέχοντα, καὶ εἰς οὐδὲν χρησιμεύοντα. Ἐπὶ τῶν κιόνων δ' ἐπικάθηται στοὰ μαρμαρίνων Ἑρμῶν, εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσα. Καὶ ταύτης δὲ τὰ πολυάριθμα ἀγάλματα, καὶ οἱ ὑπ' αὐτὴν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς οἰκοδομῆς πολυτελεῖς καὶ κατὰ γλυφοὶ κίονες, τὴν ῥητὴν ἐντολήν τοῦ δωρητοῦ παραβαίνοντες, ἐπέφερον δαπάνην κατὰ πολὺ ὑπερβάσαν τὴν προϋπολογισθεῖσαν, ἐν ᾧ πᾶν τὸ οἰκοδόμημα περιέχει ὀκτὼ μόνον δωμάτια, τέσ-

σαρκα μεγάλα καὶ τέσσαρα μικρά, πλὴν δύο μικροτάτων, ἐνὸς διαδρόμου, προσδιορισθέντος εἰς κυλικεῖον (καφενεῖον), ἐνὸς ἡμικυκλίου, οὐ ἀκατανόητος ἐστὶν ὁ περιορισμὸς, διότι τὸ βλέμμα εἰς αὐτὸ δὲν ἐκτείνεται ἐπέκεινα τινῶν βημάτων ἐκάστοτε, καὶ προφανῶς ἐστὶν οὐδὲν ἕτερον ἢ παρῳδία τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ Βουλανζέρου. Προσέτι ἔχει δύο ἐσωτερικὰς ὑπαίθρους αὐλάς, εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσας, καὶ εἰς δευτέρον ὄροφον τινὰ δωμάτια ταπεινά, εἰς οὐδὲν χρησιμεύοντα καὶ αὐτά, τοῦλάχιστον βεβαίως οὐχὶ εἰς ἔχθειςιν.

Τὸ οὕτως ἔχον οἰκοδόμημα τοῦτο προσερίδεται εἰς τὸν βασιλικὸν κήπον, ὥστε ἂν ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀνάγκη τοῦ ν' αὐξηθῇ, ἡ ἐπέκτασις αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐπιβολήν, διὰ προσθήκης νέας περιφερείας, θὰ ἦτον ἀδύνατος, ἐκτὸς ὅτι θὰ ἦτο καὶ τερατώδης κατὰ τὸ νῦν ἐκτελεσθὲν σχέδιον.

Ἄν ὡς πρόβλημα διαγωνισμοῦ ἐτίθετο σχέδιον οἰκοδομῆς πᾶν ἄλλο ἐπιδεχομένης ἢ ἔχθειςιν, τὸ παρ' ἡμῖν ἀνεγερθὲν βεβαίως θὰ ἐστεφανοῦτο ἐν ᾧ τὸ ὑπὸ τοῦ Βουλανζέρου διαγραφὲν ἦν τοιοῦτο, ὥστε, ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα, ἀπαράλλακτον ἐπενόησαν καὶ οἱ Γάλλοι ἀρχιτέκτονες διὰ τὴν ἐν Παρισίοις πρώτην αὐτῶν διεθνή ἔχθειςιν, τῷ 1667.

Β. Εἰς τὴν στοργγύλην φρεατοειδῆ αἴθουσαν εἰς ἣν ἐψάλησαν τὰ ἐγκαίρια τοῦ καταστήματος ἐκρέμαντο θυρεοὶ μετὰ θυρεοῦς, φέροντες μεγάλους γράμμασι τὴν ἐπιγραφὴν Δ' ΟΛΥΜΠΙΑΣ, καὶ ἡ αὐτὴ ἐπανελαμβάνετο ἐν τοῖς δωματίοις ἐπὶ πάντων τῶν ἐκτεθειμένων ἀντικειμένων, ἢ αὐτὴ εἰς πάντα τὰ ἐντυπα προγράμματα κτλ. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ ἐπιγραφαί, καὶ ἑκατονταπλάσια ἐτι ἂν ἦσαν, δὲν θὰ ἐπιέθον οὐδένα, παραβιάζων καὶ τὰς κοινοτέρας γνώσεις τῆς ἱστορίας, νὰ ὀνομάσῃ τὴν ἄρτι λήξασαν ἔχθειςιν «τετάρτην Ὀλυμπιάδα!!!», ἐμὲ δὲ ἡκιστα πάντων, ἐκ σεβασμοῦ οὐ μόνον πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Ζάππα.

Ἡ Ὀλυμπιάς, ὡς οὐδεὶς μαθητῆς Ἑλληνικοῦ σχολείου, πιστεῦω, ἀγνοεῖ, ἦν ἡ τετραετηρὶς μεθ' ἣν ἐκάστοτε ἐτελοῦντο ἱεροὶ ἀγῶνες ἐν Ὀλυμπίᾳ, καὶ ἐγένετο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τοῦ 777 πρὸ Χριστοῦ, γενικῶς δεκτὴ ὡς μονὰς χρονολογικῆ. Ὅτε ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ τῆς φιλογενείας του ὁ Εὐ. Ζάππας, συνέλαβε τὴν ἰδέαν, διὰ θυσίας τῆς ὅλης περιουσίας του ν' ἀναστήσῃ ἐν Ἑλλάδι τοὺς ἀρχαίους ἀγῶνας, ἐπρότεινε τότε νὰ τελῶνται αὐτοὶ κατὰ τριετίαν, ὡς ἕκαστος δύναται νὰ ἰδῇ εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολήν του ἣν μετὰ τῶν ἄλλων κατέθηκα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν. Τότε δ' ἐγώ, προτρέψας αὐτόν τοὺς ἀγῶνας νὰ συνδυάσῃ μετ' ἐκθέσεων, τὸν παρεκίνησα συγχρόνως τὴν τριε-

τιαν νὰ μετατρέψῃ εἰς τετραετίαν, καὶ τὰς τετραετίας ταύτας νὰ ὀνομάσῃ *Ὀλυμπιάδας*, ἵνα χρησιμεύσιν αὐταὶ ὡς μέτρον τῆς βιομηχανικῆς ἱστορίας καὶ ἀναπτύξεως τῆς νέας Ἑλλάδος. Ὁ Ζάππας, διὰ τοῦ διαυγοῦς πνεύματος ὃ τὸν ἐχαρακτήριζεν, ἀμέσως ἀντελήφθη τῆς προτάσεως ταύτης, τὴν ἠσπάσθη θερμῶς, καὶ παρέδεχθη τὴν ἐγκατάστασιν τῶν βιομηχανικῶν Ὀλυμπιάδων. Ἡ ἐκθεσις λοιπὸν αὕτη, τελεσθεῖσα οὐχὶ μετὰ 9, ἀλλὰ μετὰ 29 ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης, ἐστὶ *τετάρτη ἐκθεσις*, οὐχὶ *τετάρτη Ὀλυμπιάς*, καὶ ἂν τις εἰς τούναντιον θέλῃ νὰ ἐπιμείνῃ, ἢ τὰ στοιχειωδέστερα τῆς ἱστορίας ἀγνοεῖ, ἢ ἐν γνώσει θέλει νὰ ἐκθέσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν κοινὴν χλεῦν, καὶ περιφρονῶν ν' ἀθετήσῃ τοῦ δωρητοῦ τὴν πρόθεσιν. Ἡ λήξασα ἐκθεσις δὲν ἦτο τετάρτη Ὀλυμπιάς. Δύναται ἴσως νὰ ὀνομασθῇ, ἂν θέλωμεν, *πρώτη Ὀλυμπιάς*, καὶ ἐλπίζω καὶ πέπεισμαι ὅτι οἱ μετὰ τέσσαρα ἔτη τὰ τῆς ἐκθέσεως μέλλοντες νὰ διευθετήσωσι, μὴ ἔχοντες λόγον ἵνα πράξωσι καὶ παρὰ τὴν ἱστορίαν καὶ παρὰ τοῦ Ζάππα τὴν θέλησιν θέλουσιν ὀνομάσει ἐκείνην οὐχὶ πέμπτην, ἀλλὰ δευτέραν Ὀλυμπιάδα, καὶ οὕτω θέλει ἀρχίσει ἡ τακτικὴ τῶν Ὀλυμπιάδων ἀρίθμησις.

Γ. Εἶπον, καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι τοῦ δωρητοῦ ἡ πρόθεσις ἦν ἀπλῶς ν' ἀναστήσῃ τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ ὅτι μόνον ἔπειτα προτραπείς ἐπέισθη νὰ συνδυάσῃ αὐτοὺς μετὰ βιομηχανικῆς, γεωργικῆς κτλ. ἐκθέσεως, οὕτως ὥστε αὕτη μὲν νὰ διαρκῇ τέσσαρας ἐβδομάδας, κατὰ δὲ τὰς τέσσαρας κυριακὰς μετὰ μεσημβρίαν νὰ τελῶνται οἱ ἀγῶνες, τὴν μὲν πρώτην οἱ γυμνικοί, ἰδίως διὰ τὸν συρρέοντα λαὸν ἐν ἐποχῇ ἐκθέσεως, τὴν δὲ δευτέραν κυριακὴν ἵπποδρομικοὶ ἐγχωρίων ἵππων, τὴν τρίτην μουσικός, καὶ τὴν τετάρτην δραματικός, διδασκόμενου δράματός τινος ὃ ἤθελε βραβευθῆ. Ἡ ἐκθεσις διήρκεσεν ἀντὶ τεσσάρων ὀκτῶ ἐβδομάδας, ἀλλὰ μάτην ἐπεριμείναμεν κυριακὴν μετὰ κυριακῆν. Ἀγῶνας οὐδενὸς εἶδους δὲν εἶδομεν, καὶ ὅμως αὕτη ἦν ἡ θάσις τῆς προσφορᾶς τοῦ Ζάππα. Ἐδυνάμεθα, ἂν δὲν μᾶς ἤρσκε, νὰ μὴ δεχθῶμεν τὴν προσφορὰν ἀλλ' ὅτε ἀπαξ τὴν ἐδέχθημεν, ὠφείλωμεν νὰ τὴν σεβασθῶμεν. Πῶς περὶ τούτων ἐκφράζεται εἰς τὴν διαθήκην του δὲν ἤξεύρω. Ἀλλ' εἶπον ἤδη τοὺς λόγους δι' οὓς αἱ ἐπιστολαὶ του εἰσὶν ἡ ἀκριβεστέρα ἐκφρασις τῆς θελήσεώς του.

Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἤθελεν, ἢ ἐδέχθη, ὁ Ζάππας νὰ τελῶνται ἐντὸς τοῦ Σταδίου, ὃ ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας ἐφαίνετο διαμείναν ἀκέραιον ὡς ἵνα τοὺς περιμένῃ, καὶ, κατὰ τὸν προϋπολογισμόν τοῦ αὐτοῦ Βουλανζέρου, συγκατένευσεν ὁ γενναῖος πατριώτης νὰ δαπανήσῃ διακοσίας ἄλλας χιλιάδας δραχμῶν διὰ τὴν ἐπιμαρμάρωσιν

καὶ δι' ἐδωλίων κατακάλυψιν τῶν πλευρῶν τοῦ Σταδίου, ὅπερ θ' ἀπέδιδεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν παγκόσμιον περιέργειαν ἐν τῶν λαμπροτάτων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλὰ τοῦτο παρωράθη καὶ ἐλησμονήθη παντάπασιν, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ αἱ 200,000 καὶ ἄλλαι ἐτι ποσότητες ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑρμῶν καὶ κίωνων τοῦ οὐχ ἦττον κληθέντος Ζαππείου, καὶ τοῦτο ὠκοδομήθη, οὐχὶ ἐπὶ κορυφῆς τοῦ Σταδίου, ὡς ἐπρόκειτο, ἀλλὰ προσκεκολλημένον εἰς τὰ νῶτα τοῦ κήπου τῶν Ἀνακτόρων.

Τοὺς γυμνικούς ὅμως ἀγῶνας ὑπῆρξε θέαμα καὶ γύμνασμα τι ἀντικαταστάσῃσαν διὰ πάσης τῆς διαρκείας τῆς ἐκθέσεως... ὁ Ῥωσικὸς σιδηρόδρομος! Ὁ Ζάππας δαπανᾷ μεγαλοφύχως πᾶσάν του τὴν περιουσίαν, καλεῖ πᾶν τὸ ἔθνος καὶ τῶν ξένων τοὺς εἰς τὴν κλασικὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τραφέντας ἵνα γίνωνται μάρτυρες τῆς μετὰ τῆς ἐλευθερίας ἀναγεννήσεως τῶν λαμπρῶν ἡμερῶν ἄς ὁ Πίνδαρος ἐψάλλε, καὶ ὡς ἴδρυμα αὐτοῦ, ἐν μέσῃ Ἑλλάδι, ὑπὸ τοὺς κίονας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐρχονται νὰ ἴδωσι κατὰ τὰς πανηγυρικὰς ἐκείνας ἡμέρας..... τὸν Ῥωσικὸν σιδηρόδρομον! Ἴσως μὲ παρασύρει ὑπερβολὴ φρονημάτων προκατειλημμένων ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ὁσάνκις προσῆλθον εἰς τὸ κατάστημα τῆς ἐκθέσεως, ἀπέφυγον καὶ ἐν μόνον βλέμμα νὰ ρίψω εἰς τὸν Ῥωσικὸν σιδηρόδρομον, καὶ ἤσθανόμην ὡς ἂν ἠριθρίων. Ἦκουσα λεγόμενον ὅτι τοῦτο ἐγένετο πρὸς χρηματισμόν, ὡς παιδιὰ προσοδοφόρος· ἀλλὰ τότε τὸ ἐρίθημά μου θὰ ἦτο καὶ εἰς λογαριασμόν τοῦ κ. Ζάππα, ὅστις βεβαίως, ὅτε κατέθετε τὰ ἑκατομμύριά του εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς εἰσπραξίν τῶν αὐτῶν ἐκ Ῥωσικῶν σιδηροδρόμων. Πέπεισμαι μάλιστα ὅτι ἂν εἴη καὶ ἡρωτάτο περὶ εἰσπράξεως ἐξ εἰσιτηρίων εἰς τὴν ἐκθεσιν, θ' ἀπέκρουεν ἐντόνως καὶ ταύτην, ὡς παρεξήγησιν τῶν προθέσεών του. Ὅσα ἐλευθέρως προσέφερον ἤρουν, ἂν ἐδαπανῶντο κατὰ τὴν πρόθεσίν του, εἰς πάσας τῆς ἐκθέσεως τὰς ἀνάγκας.

Ἀλλ' ἡ φυτεία κήπων πρὸ τοῦ καταστήματος, ἡ οἰκοδομὴ θεάτρου, ἡ αὔξησης τοῦ ἄρτι περατωθέντος οἰκοδομήματος, προκαλοῦσι δαπάνας δι' ἄς προσαπαιτεῖται καὶ δάνειον οὐχὶ ἔλαττον τοῦ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου. Εἰμὶ βέβαιος ὅτι ὁ μακάριος ἀνὴρ θ' ἀνεστρέφετο ἐντὸς τοῦ τάφου του ἂν ἐδύνατο νὰ μάθῃ ἐκεῖ ὅτι ἐληροδότησεν ἀνάγκην δανείου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὰ πρὸ τοῦ μεγάρου τῆς ἐκθέσεως πεδία πρέπει οὐχὶ εἰς κήπους νὰ φυτευθῶσιν, ἀλλὰ νὰ διασκευασθῶσιν εἰς στάδιον διὰ τοὺς γυμνικούς ἀγῶνας, ἀφ' οὗ παρωράθη καὶ ἐλησμονήθη ἡ ἐπιβολὴ τῆς εἰς αὐτοὺς χρησιμοποίησεως τοῦ

ἀρχαίου σταδίου· διότι ὡς ἀπαράδεκτον θεωρῶ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα καὶ τὰς ἐπομένους, ὅτε τὰ πάντα θέλουσιν ἔχει καιρὸν καταλλήλως νὰ παρασκευασθῶσι, θέλει παραμεληθῆ, ἀσεβῶς πρὸς τὴν μνήμην καὶ τὴν θέλησιν τοῦ δωρητοῦ, ἡ πρώτη βάσις τῆς ὅλης αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως.

Βεβαίως, ἂν ἄλλη ὀρισθῆ θέσις διὰ τοὺς ἀγῶνας, ἡ ἑκτασίς μεταξὺ τοῦ Ὀλυμπείου καὶ τοῦ Ζαππείου, εἰς κήπον διατιθεμένη, ἔσται ὠραῖον κόσμημα καὶ χαριέστατος περίπατος τῶν μερῶν ἐκείνων τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τοῦτο ἀφορᾷ τὴν πόλιν, ἀφορᾷ τὸν δῆμον· τί σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν βιομηχανικὴν ἔκθεσιν, εἰς ἣν, κατὰ τὸ γνήσιον σχέδιον, καὶ αὐτὰ τὰ κηπουρικὰ καὶ γεωργικὰ προϊόντα ἔχουσιν ὀρισμένην τὴν θέσιν τῶν μεταξὺ τῶν ἀκτινοειδῶν στοῶν; Ὁ Ζάππας οὐδέποτε ἀπήτησε μεγάλους δημοσίους κήπους περὶ τὴν ἔκθεσιν του, ἣν ἤθελεν ἀπηλλαγμένην περιττῶν καὶ πομπωδῶν κοσμημάτων.

Ἄλλὰ τὸ Θέατρον! Θέατρον πῶς; Θέατρον διατί; Πότε ὁ Εὐαγγέλης Ζάππας εἶπεν ὅτι θέλει νὰ διαθέσῃ τὰ χρήματά του ὑπὲρ οἰκοδομῆς θεάτρου; Τὸ μόνον ὃ ἐδέχθη ὅτε τοὺς ἀγῶνάς του ἐξέτεινεν εἰς βιομηχανικὴν ἔκθεσιν, ἦν ὅτι κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς τελευταίας ἐκ τῶν τεσσάρων κυριακῶν τῆς ἐκθέσεως θὰ ἐδιδάσκετο ἐν νέον ἑλληνικὸν δρᾶμα, ὃ θὰ εἶχε νικήσει ἐν διαγωνισμῷ. Μίαν λοιπὸν ἐσπέραν ἂν ἅσασαν τετραετίαν θὰ ἐδιδάσκετο ἐν δρᾶμα κατ' ἐντολήν του. Καὶ διὰ τοῦτο θὰ πρέπη νὰ κτισθῆ ἰδιαίτερον θέατρον! καὶ νὰ κτισθῆ ἐκ τῆς κληροδοτηθείσης περιουσίας του, ἢ ἐκ δανείου εἰς βάρος αὐτῆς!

Εἶπον ἀνωτέρω ὀλογράφως τὸ ὄνομα τοῦ κ. Εὐαγγέλου Ζάππα, διότι οὐχὶ εἰς ἐκείνον, ἀλλ' εἰς τὸν ἐξαδελφόν του, Κων. Κωνσταντίνον, περὶ οὗ εἶχον πληροφορηθῆ ὅτι ἐνεφεροῖτο ὑπ' οὐχ ἤτον γενναίου πατριωτισμοῦ ἢ ὁ ἀποθανὼν συγγενῆς του, εἶχον γράψει πρὸ πολλῶν ἐτῶν, προτρέπων αὐτὸν ν' ἀγοράσῃ τὰ ἐν ἐρείπῳ κείμενα θεμέλια τοῦ θεάτρου, ἃ ἠγόρασεν ὁ κ. Συγγρός, νὰ οἰκοδομηθῆ ἐπ' αὐτοῦ ἔθνικόν θέατρον μετὰ παραρτημάτων προσοδοφόρων, καὶ μετὰ τούτων, καὶ προσθέτου προικοδοτήσεως, ν' ἀφιερῶσιν αὐτὸ εἰς τὸ ἔθνος.

Ὁ Κος Ζάππας δὲν ἀπέκρουσε τὴν γνώμην ταύτην τὸ πρῶτον· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀλλαχόθεν εἰς ἄλλα φιλογενῆ ἔργα προτραπέις, ὡς τὴν ἴδρυσιν τοῦ μεγάλου παρθεναγωγείου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπέστη αὐτῆς. Ἄγνοῶ ἂν σήμερον ἐπανεκάμφεν εἰς αὐτήν, καὶ ἂν ἐκ πρωτοβουλίας του καὶ ἐξ ἰδίων κεφαλαίων πρόκειται νὰ οἰκοδομηθῆ τὸ περὶ οὗ γίνεται λόγος θέατρον. Καὶ τοῦ μὲν θέλει κτισθῆ, ἂν πρᾶ

τῆ ἐκθέσει ἢ ἀλλαχοῦ, ἀδιάφορον, πλὴν ὅτι ἂν ἔθνικόν τὸ Θέατρον, πρέπει νὰ κεῖται εἰς μέρος τῆς πόλεως κεντρικόν. Ὡς καθεὶς δὲ γινώσκει, τὸ ἔθνικόν θέατρον, μὴ ὄν ἐκ τῶν σανιδοκτιστῶν παραπηγμάτων ἐκείνων, ἐφ' ὧν παίζονται μελοδραματικά καὶ ἄσχημοι μικραὶ κωμωδίαί «τοῖς παιδίοις ἐν' ἡ γέλως,» ἀλλ' ὑψηλὸν ἔχον σκοπὸν, τὸν τοῦ πλουτισμοῦ τῆς ἔθνικῆς φιλολογίας, καὶ τῆς τοῦ ἔθνους διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ἀπαιτεῖται νὰ κτισθῆ ἀξιοπρεπῶς, μετ' εὐρυχωρῶν διαστάσεων, μετὰ πλουσίας διασκευῆς ἢς, οἷα πρέπει τῆ τραγωδίᾳ καὶ τῆ ὑψηλῆ κωμωδίᾳ ὥστε ἐπειδὴ ὁ Κος Κωνστ. Ζάππας, ἂν προτίθηται νὰ οἰκοδομηθῆ θέατρον ἰδίᾳ δαπάνῃ, βεβαίως τοιοῦτο προτίθεται, δι' αὐτὸ δ' οὐχὶ μόνον μέρος τοῦ προκειμένου δανείου τῶν 500,000 δραχμῶν, ἀλλ' οὐδ' ὅλον τὸ δάνειον, οὐδ' ἴσως αὐτοῦ ἀνώτερον δὲν ἤθελεν ἐξαρκέσει. Δὲν ἐννοῶ ἂν καὶ πῶς ὁ κ. Ζάππας συνέλαβε τὴν ἰδέαν διὰ δανείου νὰ κτίσῃ τὸ θέατρόν του. Ἄν δὲ δὲν κτίζῃται ὑπ' ἐκείνου, ἀλλ' ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα, τοῦτο ἐτι ὀλιγώτερον ἐννοῶ, διότι τοιαύτη οὐδέποτε ἦν τοῦ Εὐαγγέλη ἡ ἐντολή.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν εὐρυσιν τοῦ Ζαππείου, εἰς ἣν πρόκειται μέρος τοῦ δανείου νὰ χρησιμεύσῃ, αὐτὸ μὲν ὡς ἔχει τὸ κατάστημα νομίζομεν ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ εὐρυνθῆ, χωρὶς νὰ γίνῃ ἐτι τερατωδέστερον ἂν δὲ προστεθῶσιν ἀνεξάρτητα αὐτοῦ παραρτήματα, ἐν μόνον εὐχόμεθα, νὰ μὴ τῷ ὁμοιάζωσιν.

Ἦδη ἐν τούτοις ἐκλείσθη, καὶ ἡ χρῆσις του ἔλειξεν. Εἰς τί θέλει χρησιμεύσει ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη, μέχρι τῆς Δευτέρας Ὀλυμπιάδος, κατὰ τὸ 1892; Ἐρωτῶμεν νῦν διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν νὰ ἐπανελάθωμεν εἰς τοῦτο ὅτε δὲν θὰ εἶναι ἴσως καιρὸς, καὶ ἵνα μὴ ἔχωμεν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως ὅτι γνωρίζοντες πῶς ἐσκέπτετο περὶ τούτου ὁ δωρητῆς, δὲν τὸ κατεστήσαμεν γνωστὸν ὅτε ἔπρεπεν.

Ἡ πρόθεσις λοιπὸν τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα ἦν, ἀπὸ ἐκθέσεως εἰς ἔκθεσιν τὸ Ὀλυμπιακὸν κατάστημα, δι' ἀναγκαίων ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων, οἷον ξυλίνων διαιρέσεων, κτλ., νὰ μετατρέπηται εἰς διάφορα ἐργοστάσια, ἐν οἷς οἱ μᾶλλον διακεκριμένοι τῶν ἐκθετῶν νὰ μανθάνωσι, παρὰ διδασκάλων ἐξ Εὐρώπης μετακαλουμένων, εἴτι τοῖς ἐλλείπει πρὸς τελειοποίησιν τῶν τεχνῶν ἅς ἐπαγγέλονται. Ἡ γνώμη του αὕτη, ἢ ἡ εἰς τὴν τοιαύτην γνώμην συναίνεσις του, οὐδόλως ἀμφιβάλλω ὅτι εὐρίσκειται ἐκπεφρασμένη ἐν ταῖς προμνημονευθείσαις ἐπιστολαῖς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐκεῖ δὲν εὐρίσκετο, καὶ ἂν ὑπελαμβάνετο ὡς πρότασις νέα, τὸ κατ' ἐμὲ οὐδόλως θὰ ἐδίσταζον νὰ τὴν ὑποστηρίξω ὡς ὀρθὴν καὶ χρήσιμον, διότι οὕτω βαθμηδόν, εὐκό-

λως και ὀλιγοδαπάνως θὰ ἐτελειοποιεῖτο ἡ ἐγ-
χώριος βιομηχανία.

Ἰδὼν φερ' εἰπεῖν χειρόκτια εἰς τὴν ἐκθεσιν,
ῥώτῃσα διατὶ αὐτὰ δὲν πωλοῦνται εὐθυνώτερον
καὶ δὲν προτιμῶνται ἐν τῇ καταναλώσει τῶν
ξένων, ἐφ' ὧν μεγάλα τέλη βαρύνουσι, καὶ διατὶ
μεταξὺ αὐτῶν δὲν βλέπω καὶ μέλανα, ὧν ἐστὶ
κοινοτάτη ἡ χρῆσις, καὶ λευκά, τὰ τοσοῦτον
ἐπιζήτητα διὰ τὰς συναναστροφάς, καὶ ἔμαθον
ὅτι τούτου αἰτία ἦν ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀπειρία περὶ
τὴν ἐντελῆ τῶν δερμάτων κατεργασίαν, εἰσα-
γομῶν ἕνεκα τούτου ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπὶ
βαρεῖα καὶ τούτων φορολογία. Καὶ τῶ ὄντι ἐν
πάσῃ τῇ ἐκθέσει εἶδον ὀλίγα τινὰ μόνον δέρ-
ματα εἰς μίαν γωνίαν κρεμάμενα. Ἄν λοιπὸν
μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐκθέσεως ἔμπειρος βιομήχα-
νος, μετακληθεὶς ἐξ Ἑυρώπης, δείξῃ εἰς τοὺς ἐκ-
λεκτοτέρους τῶν ἡμετέρων βυρσοδεψῶν τί τοῖς
ἐλλεῖπει πρὸς τελειοποίησιν τῆς ἐργασίας αὐτῶν,
ἡ διδασκαλία του ἔσεται βραχυτάτη, διότι θὰ
διδάσκη ἔμπειροτέχνας, καὶ ἡ Ἑλλάς δὲν
θὰ φορολογῆται ὑπὸ τῆς ἀλλοδαπῆς διὰ τὰ
δέρματα, ἀφ' οὗ παράγει αὐτὰ ἐντὸς τῆς χώρας,
καὶ διὰ τὰ διάφορα ἐξ αὐτῶν κατασκευάσματα,
δι' αὐτὰ, καθ' ὅσον ὑπάρχει ἀνάγκη, δύνανται ἐπίσης
να μετακαλῶνται ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς διδάσκαλοι
καὶ δι' αὐτῶν τὴν τελειοποιήσιν.

Ἐκάστη τέχνη, εἰς γεγυμασμένους διδα-
σκομένη, ὀλίγους μῆνας μόνον θὰ ἀπαιτῇ, καὶ
ἐν τῷ καταστήματι δύνανται συγχρόνως πολλοὶ
να διδάσκωνται ἀναλόγως τῶν ὑφισταμένων
πόρων.

Οὕτω φρονῶ, συμφώνως πρὸς τὸν μακαρίτην
Ζάππαν, ὅτι τὸ κατάστημα τῆς ἐκθέσεως, καὶ
ὅταν ἐκθεσις δὲν ὑπάρχῃ, δύνανται ν' ἀναδειχθῇ
χρησιμώτατον κέντρον τῆς ὕλικῆς ἀναπτύξεως
τῆς Ἑλλάδος.

A. P. ΡΑΓΚΒΗΣ*

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἡ ἐν τῇ στοργῇ ἐμπιστοσύνη ὁμοιάζει τὴν ἀπει-
ρον γαλήνην ὡραίας ἀνεφέλου ἡμέρας.

Συμβουλή κακῶς γενομένη δεκτὴ ἀνορύττει χάσμα
μεταῦ τοῦ δίδοντος καὶ ἐκείνου πρὸς ὃν ἀπευθύνεται.

Μεγάλη λύπη παρέχει πολῦτιμον ἀνεξαρτησίαν
ἀποσπῶσα ἡμᾶς ἀπὸ παντός.

Εἶνε εὐγενεῖς ψυχαὶ ἐκεῖναι ἐναῖς καὶ μόνῃ ἡ ἀγάπη
λογίζεται ὡς εὐτυχία.

Μὴ κατηγορεῖτε ἐπὶ ὑπερφανεῖα τοὺς εἰλικρινεῖς
ἐκείνους οἵτινες ἐκδηλοῦσιν ἐλευθέρως τὴν χαρὰν
καὶ τὴν ἐκπληξιν ἣν παρέσχεν εἰς αὐτοὺς ἀπροσδό-
κητος ἐπιτυχία.

ΧΑΡΑΛΔΟΣ

Ο ΗΓΕΜΩΝ ΤΩΝ ΒΑΡΙΑΓΩΝ

Βυζαντινὸν ἱστορῆμα.

(Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φύλλον).

Ἐπίσης ἀξιουμνημόνευτα ὑπῆρξαν τὰ ἐν τῇ
κάτω Ἰταλίᾳ τῶν Νορμαννῶν κατορθώματα, καὶ
σπουδαιοτάτη ἡ ἔμμεσος αὐτῶν ἐπήρεια ἐπὶ τῶν
τυχῶν τοῦ ἡμετέρου γένους, καθ' ὅσον οἱ ἐπιδρο-
μεῖς οὗτοι ἐγένοντο οἱ ἀληθεῖς αὐτουργοὶ τῆς
ἀπὸ πολλοῦ παρασκευαζομένης ῥήξεως μεταξὺ
Ἄνατολῆς καὶ Δύσεως, ἥτις προϊόντος τοῦ χρό-
νου, ἐπήγαγε τὴν ὀλοσχερῆ χειρῶσιν τῆς τε Βυ-
ζαντινῆς ἐκκλησίας καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας.

Τὰ πρῶτα Νορμαννικὰ στίφη ἐπεφάνησαν ἐν
Ἄπουλιᾳ περὶ τὸ ἔτος 1016, καὶ δὴ χάριν προσ-
κυνήσεως ἐν τῷ ὄρει Γαργάνῳ, φημιζομένῳ διὰ
τὰ ἐκεῖ διαπραττόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου
Μιχαὴλ θαύματα. Ἄλλ' εἰς τοὺς προσκυνητάς
τούτους ἐδόθη προσεχῶς πολὺ εὐρύτερον ἐνεργείας
στάδιον, ὡς ἐκ τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς. Ἀκμαζόντος
ἔτι τοῦ ὑπὸ τὸν Βασίλειον Β'. μακροῦ Βουλγα-
ρικοῦ πολέμου, ἐξεβράβη κατὰ τὸ 1009 ἐν τῇ
κάτω Ἰταλίᾳ στάσις ὑπὸ τινὰ πρόκριτον τῆς
Βάριος, ὀνόματι Μέλ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνε-
δείχθη οὗτος νικηφόρος, ἀλλὰ τὸ 1011 κατε-
τροπώθη ὑπὸ τοῦ Κατεπάνω Βασιλείου Ἀργυροῦ,
καὶ τῆς Βάριος ἀλωθείσης, μόλις ἐσώθη διὰ φυ-
γῆς. Πινέων δ' ἐπὶ τούτῳ τὰ μένεα, ὅτε μετὰ πεν-
ταετίαν συνήνητσε τοὺς προειρημένους προσκυ-
νητάς, εὐχερῶς προσέλαβεν αὐτοὺς ὡς συμμάχους
κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, ὑποσχεθεὶς ὡς ἀμοιβὴν
τάς καλλίστας τῆς χώρας γαίας. Πράγματι δὲ
οἱ ἐν λόγῳ Νορμαννοί, ἀπελθόντες εἰς τὰ ἴδια,
συνέλεξαν πολυάριθμα τυχοδιωκτικὰ στίφη, καὶ
μετ' αὐτῶν ἐπανακάμψαντες, ἐνέβαλον εἰς Ἄ-
πουλίαν κατὰ τὸ 1018, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ
Μέλ. Καὶ πάλιν ὁμως ὁ στασιαστῆς οὗτος καί-
περ κατ' ἀρχὰς εὐδοκίμησας, κατετροπώθη ὑπὸ
τοῦ γενναίου Κατεπάνω Βουλιανοῦ, σπεύσαντος
ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ διαταγῇ τοῦ Βα-
σιλείου. Ἄλλ' οὐδόλως ἐπὶ τούτῳ ἀπογνοῦς, ἐπέ-
τυχε νέον σύμμαχον τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερ-
μανίας Ἐρρίκον Β', τὸν διάδοχον τοῦ Ὁθωνος Γ'.
Καὶ ὁ μὲν Βουλιανὸς τελεσφόρος ἠμύνθη κατὰ
τοῦ νέου τούτου πολεμίου, ἀλλ' ἡ κατάστασις
διαρκῶς ἐδεινῶτο, καίτοι θανόντος ἐν τῷ μετα-
ξὺ τούτῳ τοῦ Μέλ, καθ' ὅσον οἱ μὲν ἐγγχώριοι ἐ-
στασίαζον πάντοτε, οἱ Σαρακηνοί, ἐκ Σικελίας
ὀρμώμενοι, ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς ὀλεθρίας, ὁ
Γερμανὸς Αὐτοκράτωρ πεισμόνως ἐκ βορρᾶ ἐπε-
τίθετο, ὁ Ποντίφης τῆς Ῥώμης κακεντρεχῶς ἐρ-
βαιοῦργει, καὶ οἱ Νορμαννοί, ἀπαύστως συβρέον-
τες καὶ πάντας τοὺς διαμαχομένους ἐναλλάξ